

Eitt íkast til eina fjölbroyttari mynd av sjónleikaframfærslunum á fóstulávint 1889

Um leikrit eftir Súsonnu Helenu Patursson

Malan Simonsen

„Veðurføst“

Eitt tað fyrsta tiltakið hjá Føringafelag í Havn var fóstulávintshaldið í marsmánaði 1889 – góðan mánað eftir at felagið var stovnað. Limirnir hittust eina ferð um vikuna til at fyrireika fóstulávintssamkomuna, og leygardagin 2. mars verður lýst fyri sjónleikaframsýning tann 3. og 4. mars kl. 7 seinnapartin.¹ *Dimmalætting* kunngjörði hendingina soleiðis:

Der vil blive spillet „Veðurføst“ originalt færøsk Skuespil i 2 Akter, samt „Gunnar Havreki“, Sørgespil i 3 Handlinger.²

Leikirnir eru ávikavist eftir Súsonnu Helenu Patursson (1864-1916), hann er evnið í hesi grein, og eftir Rasmus Effersøe (1857-1916). Leikirnir finga stak góða undirtøku, tinghúsið var fult, og leikirnir vórðu fyrst tiknir upp aftur 10. mars,³ og síðani einaferð afturat:

Den dramatiske Forestilling blev efter derom fra flere Sider ytret Ønske gjentaget i Søndags Aftes og skjønt det var fjerde Gang, disse to første færøske Stykker bleve opførte, vare alle Pladser optagne, ja der var

endogsaa adskillige, som ønskede at faa Billetter efter at alt var udsolgt.⁴

Og undirtøkan var so góð, at sýningarnar góvu vinning,⁵ tí Dimmalætting heldur fram:

Nettoindtægten er delt imellem Føringafelag og Enken efter Husmand Daniel Joensen, Strænder, som forulykkede under Stormen den 8de f.M.⁶

Tað næsta, sum er at finna um leikin „Veðurføst“, stendur í *Varðanum* í 1925 og er eftir Kristin í Geil (1877-1935). Hann leggur dent á, at konufólk hefur skrivað hann:

Veðurføst, sjónleikur í trimum pørtum, av frúnni Sannu Helenu Patursson í Kirkjubø. (...)

Og hann samanber „Veðurføst“ við *Gunnar Havreka* soleiðis:

Meðan fólk sat í einum skellilátri yvir tað skemtiliga spælið í *Veðurføst*, fullu ússalig konufólk í óvit, tá Gunnar havreki ynkiliga umkomst í bølaniðu og sjóvaródn á teaturgólvinum. Líka so spakur og hendingarleys-

ur hin fyrri sjónleikurin var, líka so øgiligur og spennandi var hin seinri; *Veðurføst*, ein blíð og stillislig bóndamynd av føroyskum gerandislívi innanháysis, har nógv verður tosað, men „handlingin“ einans er tann vanlig, at tvey ung finna hvørtannað.

Siterað eftir *Før. bókmentum í úrvali 2*, s. 287.

„*Veðurføst*“ var skemtiligur, men hann var spakur og har hendi lítið – blíður og stillisligur. Hann lýsti vanlig viðurskifti, tað gerandisliga. Kristin í Geil heldur – í 1925 – ikki, at tað er nakað serligt, heldur ikki at lýsa hvussu genta og drongur verða góð.

Tað er eyðsæð, at Kristini í Geil bæði dāmði og dāmði ikki leikin. Leikurin hevði lítið upp á seg, men var væl spældur.

Gunnar Havreki hevur kanska heldur ikki verið nakar framúrskarandi leikur, Kristin í Geil tykist at halda, at hann var mest sum melodramatiskur: háfloygdur, kanska við grovum snildum fyri at fáa ódnarveðrið og niðuna – sum ikki eru í prentaða leikritinum – at rigga á pallinum, so at „ússalig konufólk“ svímaðu.

Helst ger hann nakað nógv av. Greinin er skrivað eini 35 ár eftir hendingina. Hann hevur ivaleyst sæð leikirnar sjálvur, men ivasamt er, hvat ella hvussu hann minnst hann. Kristin var 12 ára gamal, tá ið hann sá leikirnar, og metingarnar av teimum eru óivað merktar av tí – *Gunnar Havreki* hevur ivaleyst talað sterkari til dreingjahugflogið enn *Veðurføst*.

Leikritið *Gunnar Havreki* er til, tí kunnu vit sjálv kunna okkum við hann.⁷ Heitið á leikinum sipar til søguna um Heina Havreka, annars er evnið nútíðarligt. Gunnar ferst á útróðri. Konan og vermóðirin, sum eru við hús, bera leikin, og Gunnar kemur

bert fram í einum dreymi og í hamferð. Brennivín er atvoldin til at hann og bátsmanningin øll farast, tí veðrið er av tí besta. Brennivín og brennivínsnýtsla vóru sera aktuell evni seinast í 19. øld, og leikurin leggur soleiðis upp í kjakið um rúsdrekka og fráhaldsrørslu.

Tað er verri statt, um vit sjálv vilja taka støðu til, hvussu *Veðurføst* er. Kristin í Geil skrivar í teirri nevndu greinini, at leikritið er horvið. So illa er kortini ikki vorðið.

Í tí *Varðanum*, har greinin hjá Kristini í Geil stendur, er ein pallmynd úr *Veðurføstum*, har tólv eru uppiá. Umframt høvundin og brøður hennara Jóannes og Siggert, vóru leikararnir Sigríð Jacobsen, Amalia Joensen, Petra Olsen, Chr. Ludvig Johannesen, Mina Mortensen, Gullak Jacobsen, Jens Olsen, Jens Evensen, og Søren Müller.

Á Føroya Landsoókasavni eru fyra leiklutir varðveittir – fyra handrit, hvørt við sínum leikluti og leiðorðum úr øðrum. Í apríl 1928 læt Petra Olsen bókasavninum ein leiklut, tann hjá Møggu. Amalia Joensen læt bókasavninum leiklutin hjá Tróndi, og ímillum hesi handrit er ein leiklutur afturat, tann hjá Guðruni. Í einum hefti hjá Sigríð Jacobsen, gift Niclasen, stendur leikluturin hjá húsfrúnni, og í sama hefti stendur eisini leiklutur hennara í *Gunnari Havreka*, har hon spældi Gunhild, vermóður Gunnar.

Fýra leiklutir eru til, leiðorðini nevna sjea aðrar leikarar, tilsamans hava tískil í minsta lagi verið ellivu leiklutir. Samanborið við tey tólv á myndini frá framførsluni restar í – kanska hevur rithøvundurin kortini ikki spælt við, hon ella onkur annar av teimum tólv á myndini hevur kanska verið leikstjóri.

Við hesum fyra leiklutunum ber til at seta partar av leikinum saman aftur. Eg skal nú

siga frá gongdini í teimum þórtunum, sum tað hevur eydnast mær at fáa saman. Persónarnir í leikinum eru hesir, og skyldskapurin teirra millum er nevndur í handritinum:

Ása	}	systkin, veðurføst, eru úr Mykinesi
Tróndur		
húsfrúgv		
húsbóndi		
Magga	}	børn í húsinum
Guðrun		
Sjúrdur		
Sunneva		helst arbeiðskona
Ólavur		
Jógvan		
Haraldur		

Mannagongdin í arbeiðinum hevur verið fyrst at seta tað saman, har hesir fyra persónar tala saman og geva hvør øðrum leiðorð. Torført hevur verið at seta slíkt inn, har bert ein teirra hevur verið við.⁸ Leikurin tykist at hava verið sera umfatandi við nógvum leikarum, fleiri gongdum og flytan aftur og fram, út og inn av pallinum.

Í handritspettunum, sum til eru, eru samrøðurnar, har Magga er uppií, tær áhuga-verdastu.

1. akt

Kvøldseta er.

Teir báðir Tróndur, veðurfastur mykinesmaður, og Sjúrdur, sonur í húsinum, gera fiskiamboð til. Teir leggja teymar og práta, men einki av hesum orðaskifti er við í handritinum. Onnur tøta.

Einaferð sigur húsbóndin okkurt um tetingina. Tað er leiðorð til húsfrúnna, sum reisir seg upp og biður Ásu, sum er systir Trónd og eisini veðurføst, fara við eini gentu inn í stovuna, so „hon icce vælter mār alt

nior har inne. Hon er ajt got badn men näka oraquerli“.⁹ Ása tykist ikki vera í góðum lag, tí matmóðirin fer at ugga hana og biður hana vera glaða og minnast til, hvussu stuttligt tað var, tá ið hon og hennara húski vóru og vitjaðu tey í Mykinesi. Vinskapur er millum húsini, og matmóðirin er gumba Ásu, skilst seinni.

Síðani koma fleiri viðmerkingar og leiðorð til leiklutir, sum ikki eru til taks, til Guðrun fer at rudda og húsfrúgvinn fer at bjóða okkurt, helst berjasaft ella berjavín. Hetta dámar Tróndi sera væl, betur „enn hesir drykkirnir, sum ger fólk ør í høgvinum“. Eins og „Gunnar Havreki“ nemur hesin sjónleikurin soleiðis við rúsdrekka-spurningin.

Tosið snýr seg nú eina løtu um at henta ber. Magga minnst ein góðan summardag, tá ið tær hentaðu ber, og so vendir hon sær til Guðruna og sigur „Minnist tú icce Gurin, tá ið Sigmundur cá skúlalærar[nun] o tú funno tan stóra berlingin tá mundi dáma tikkun“. Guðruni dámar einki at verða mint á hetta „Altíð kemir tú handa vegin – Ikki hæve eg lagt mær tað i minnið“. Guðrun vil ikki verða argað, og mamman brýtur av og biður tey koma „uttar y stovena o fáa okkon“.

Nú kemur eitt petti, sum ikki fæst saman, tí at ein replikk ella eitt leiðorð hjá Tróndi er ófullfíggað, men síðani kemur eitt eyðkent orðaskifti:

Magga: Er tú so bainasamur kom tú heldur o jolp okkum á fremja ta sak sum nú liggir hvørjum góvun førinco negv á sinno um e ta tore nevna táje tä icce er sior her til lands ad kvinninar máa tore vi uppe ý tý sum angengur landis væl men máa tær icce tá er ta sikkirt tær

tonqa so miqe maira o greia ta ofta væl bedre.

Guðrin: Nú føle eg meg so troistajan (Øll læa).

Tróndur: Ikki man tað vera ringt at gita hvat ið Magga teinkir og av hjartanum ynski eg tað sama. Sig mær tú, hvat tú meinar.

Magga: Ja sær tú. Hetta glæse vil e nu drekka fire taimun gudsvinun – kvørjir tair nú ero – sum ý ty syste týene hava skriva ý avysenar ty tá hóvar mar kvorjun ta icce hóar o e have aisene ait sindur meire graie a ty iná odlun hesum útliska prát-enon har plóa [plagar?] á finnast sum e icce have maire greie á in Kongerin av frankaryqe Harrin framme tarra sag sum ainum kvorjun erliun førinqe (Hon heldur glasi up)

Síðani fer Ása at kvøða, Tróndur tekur undir við henni, og Haraldur sigur at „Sjúrdur hjolpur okkun“.

Í hesum brotinum verða tey bæði aðal-evnini hjá Súsonnu Helenu borin fram: konufólkasak og tjóðskaparsak. Magga tykist at vera kend fyri at vera tjóðskaparsinn-að. Hon veit, at konufólk ikki plaga at taka lut í kjaki um støðuna í landinum, men hon ivast ikki í, at tey eiga at taka lut í tí, og hon heldur, at konufólk helst høvdu greitt málini betur enn mannfólkini.

Tá ið tey eru liðug at kvøða, heldur orðaskiftið um støðuna hjá konufólki í almenn-um kjaki fram í sambandi við, at tær hava sett sær fyri at læra seg at skriva føroyskt:

Magga: Ja myn goe bróor tá verir icce ofta um ta hendur se ad nagar av okkun cemor vi til hetta men eit have e á sia tikkun – y qarkvøldde táye Asa, sistur og

e vóru komnar in ý kovan samráddist vit leinqe um hetta sum vit hava lise y dimmalætting; Asa saje ein limur skal hava sagt at hansara álit var á kvinn-enun.

Guðrun: Ja Magga, og nú halde eg vit í allare frialighait um sunnudagar skullu hæva stevne her kiá okkum og tosa og roina at stæva og skriva tað føriska vit kunna fáa fætir á. Eg skæl tosa við fólki her í bigdene, tað firsta stevne verir tá sunnedagjin eftir lestir. Skúlalærarin er føringur í sinn og sjinn, hann jolpir okk-um wait eg (til Ása) Tú kiemir tá við Ása til tað firste ferð.

Tað, sum tær hava lisið í Dimmalætting, kunnu hava verið tær fyrstu greinirnar í tjóðskaparkjakinum. Kanska sipar leikurin her m.a. til greinina „Vor Nationalitet“ (Dimmalætting 10.11.1888), sum Hans Jacob Debes sigur byrjaði „sjálvt tjóðskaparkjakið“¹⁰. Greinin snýr seg um føroyska málið, sum er útihýst úr kirkju, skúla og rætti, men hóast greinskrivarin harmast um hesa støðu, er hann vónríkur, tí okkurt er, sum „tyder paa, at lysere Tider kan ventes“¹¹. Hans Jacob Debes vísir á, at R.C. Effersøe helst hevur skrivað greinina, og hann var millum teirra, sum tóku stig til jólafundin og tað, sum av honum stóðst. Í somu grein verður funnist hvassliga at konufólkinum:

„Mange vil samstemme med mig i, at det er sørgeligt, at man har agtet os saa ringe, at man ikke tillader os at bruge det færøske Sprog som Kirke-, Skole- og Retssprog; men endnu sørgeligere er det, at mange Færinger foragte deres eget Modersmaal og Nationaldragter; hvilket især gjælder om saa mange

af Thorshavns Indbyggere (navnlig de kvindelige), at hvis Landsbyggerne tager Hovedstadens Exempel, vil vor Nationalitet snart gaa til Grunde, saa at vi maaske blive danske, endnu førend Sønderjyderne ere blevne tyske. I Thorshavn iklæde mange af de færøske Kvinder sig en latterlig dansk Klædedragt og besmykke deres Tale med en mængde danske og andre fremmede Ord, som lyde så komisk i deres Mund.

(...)I den sidste Tid ere vi gaaede fremad i mange Retninger. ...I en Retning ere vi gaaede stærkt tilbage, nemlig i Bevarelsen af vor Nationalitet.¹²

Til ber at skilja *Veðurføst* sum eitt mótmæli móti hesi hvössu atfinning at vantandi tjóðskaparsinni konufólkanna. Greinin talar um havnarkonufólk, men tað er so skjótt, so eru hesir havnarklæðnavanar breiddir út um landið alt, sigur greinin. Men grein-skrivarin var sjálvur havnarmaður, um tað er rætt at R.C. Effersøe skrivaði greinina, og fundurin 2. júlادag 1888 mundi eisini vera eitt havnartiltak. Sjónleikurin vísir á, at konufólkini eru ikki minni tjóðskaparsinnað og medvitað um málið enn mannfólkini. Limurin, tær nevna, sum hefur stórt álit á konufólki, kann vera ein limur í Føringafelag, og um so er, er leikurin beinleiðis vendur móti konufólkamisálitinum, sum greinin í *Dimmalætting* bar boð um. Leikurin hefur tvørtur ímóti millum annað talað fyri, at konufólk høvdu onkrar serligar fyritreytir fyri at vera virknar í tjóðskaparligu menningini.

Eftir eitt óklárt petti lovar Tróndur systur síni stuðul:

Tróndur: Jú so er Esa fegin skal eg hjálpa tær tá ið tú hefur so negv sinni til tess,

og veit eg, tú er ikki tann, sum kastar hálvgjørt verk Eg skal gera mítt.

Avtala er nú gjørd um at hittast sunnudagin eftir lestur at læra seg at skriva føroyskt, og tey fara at skriva av tað, sum til er. Síðani heldur húsfrúgvín fyri, at tey mugu ikki tosa alt kvøldið burtur, men hvør gera sín setning lidnan, og ímeðan skal Ólavur siga eina søgu, men hon er ikki við í handritinum. Kvöldsetu hava áskoðararnir kent væl, og kanska var tað tí, at Kristin í Geil helt leikin vera leiðiligan.

So fer húsfrúgvín aftur at borðreiða og bjóðar fólkinum nátturða, og aktin endar við, at Magga ynskir, at skúlalærarin skal hjálpa teimum, og væntar, at hann kanska fer at koma inn á gólvið seinni um kvøldið.

Sitatini vísa, hvussu skriftmálsstøðan var. Hvørki Súsanna Helena ella tey, ið skrivaðu handrit hennara av, dugdu serliga væl at skriva føroyskt. Hvør hevði sína stavseting og eingin er regluføst – t.d. verður *tað* bæði stavað *tä* og *ta*. Stórir munur er á handritunum. Handritið við leiklutinum hjá Tróndi er heldur nærri stavseting Hammershaimbs enn hini. Leikritið er skrivað, áðrenn ella samstundis sum Føringafelag varð stovnað og tí eisini, áðrenn miðvís tiltøk vórðu sett í verk fyri at læra limirnar skriftmálið.

Veðurføst tykist ikki bert at hava verið tann fyrsti føroyski leikurin, sum hefur verið spældur, men tað tykist eisini sum at konufólkapolitiskir spurningar hava verið eitt høvuðsevni í honum – ið hvussu er, er tað týðningarmesta, ið varðveitt er úr fyrstu akt, tiltøk, sum konufólkini standa fyri. Ikki eru konufólkaspurningar ella konu fólkahugburðir vanligir í skaldskapinum frá 1880- og 90-árunum, tí er tað sera harmiligt, at leikurin ikki er varðveittur í heild.

2. akt

Tekur við morgunin eftir fyri morgunmatin. Tað fyrsta pettið, sum er til, er eitt orðaskifti millum Trónd og Møggu, ið snýr seg um mishalgidagar. Tróndur situr og seymar skógvar, og Magga kemur inn og minnir hann á, at mishalgidagur er. Tey halda bæði lítið um mishalgidagar, og í hesum orðaskifti kemur fram, at Tróndur er bóndi:

Magga (kemur in av útdirdnun): Hvat er ta tu fast vi Trondur? o so týlja á modni fire lestur. Lat ikki papa idla nagra sýj[qa]... Tad er mishalgedavur vaist tú (hon lær spak[uliga]).

Tróndur (lær við): Ja eg læi eisini at hesum velsignaðe mishalgedøgum sum eg ongantið have hilde meg hava tíð til at halda illa late míne folk hildið, tó at eg ikke have borið orð fyri at vera gírigur ella ondur húsbondi.

Magga: Tú ondir! ta vilde vere størsta sind a sagt, heldur er tú for ógovir vi týne húsfolk og kvøn tú annan man hittast vi (blívir kátara). Hoir Tróndur, kom við mær oman í fjøriðna, tað nær tú væl? ... nú er fjørða kraglingerin/anir tróta iqe, vit fáa nok til morginmátar. E syqe iqqe ait menneska ü morgin og ainsamall tyme eg ikki at fara. Kraglingur er tað besta vit fáa her í húsenun dāmar tær tair? Tú tímir nok ikki at fara við mær sygje eg so má eg fáa Katrena gjá skúllararnun vi mar o ...

Ímeðan hevur Tróndur kýtt seg at seyma. Her tykjast tey bæði Magga og Tróndur at nærkast; Magga vísir, at hon hevur stóra virðing fyri Tróndi – kanska eru tað tey, sum verða góð í leikinum, tí hetta heldur fram soleiðis:

Tróndur (loypur ettur henni): Magga um tað so var at fara í fossin fór eg fegin við tær.

Magga (higgir paa han og sigir): Ja! – Lat okkum so skunda okkum men ikke í fossin lívi er for agelit – fjøll – fossur – hav og fuglar og fist og syst gó fólk. Harrin havi lov firi alt ta góa (hon higgir på Trónd).

Eins og í orðaskiftinum um konufólk, tjóðskap og alment kjak er Magga tann skilagóða og vælgrundaða, hon vil ikki vita av klisjéum sum hesa um fossin – lívið er betri enn so, skemtast skal ikki við deyðanum.

Húsfrúgvín er matmóðir og tann móðurliga, sum ansar eftir, at øll fáa tað, sum teimum nýtist, at tey hava tað gott og gera arbeiði sítt. Tískil spyr hon, hvussu gongst við ætlanunum hjá imum ungu, skipar fyri og leggur til rættis, soleiðis sum nú:

Húsfrúgvín (Cemor út úr stovene): Skunda tær nú o qev nejdenon, olmussudyre, so at tú kan hampa te til lestor, vit färe sjöt á fáa okkon morgemät. Gurin, Gurin kom innar o mangla hettar fyre Sunneve hon när icce.

Åsa: Góan morgon gumma.

Guðrun: Góðan morgin mamma (hon mussar hæna).

Húsfrúgvín (tär hajlsast): Y morgon häve tit sove lanqe bödn myne, tit föro ajsene sajnt nior hoirde e. Vär skúlamajstarin grajjor.

Guðrin: Jó mamma, tað gieik egveliga væl, han helt fyri at vit eftir sinnið og evne skuldi giera til skúlabøkir tá ið møtine vóru. So skulde han tæka í móti og besirgia bøkrenar. Heldir mamma ikke hann vær fittir?

Húsfrúgvín: So man vera, Harrin betre tä. E cenne nú fista kusoo lyte e evne á vera vi – fjolga um – til kvät er o má vera ajns besta sák móurmál og fójeland (sukkar o fer ut).

Húsfrúan (fer út) Guðrin (fer at mangla).

Húsfrúgvín tekur undir við gentunum í tjóðskaparmálanum, men hon heldur seg ekki til at taka lut sjálf – í staðin fylgir hon væl við, hvussu gongst við ætlanunum hjá døtrunum um at læra seg at skriva føroyskt.

Nú er eitt lop í handritinum, og tað næsta sum eitt sindur av skili fæst á er ein samrøða millum Ásu – hóast leiklutur Ásu er ekki til – og Guðruna, har Guðrun heldur okkurt vera millum Ásu og Sigmund, son skúla-lærarans.

Guðrin: ... Sigmund kiá skúlalærarenun fór ikki niir úr frá tær haila kvøldde trigv mær Asa, han doir ikki af sorg um tað ikki vegrar til mikinesar fire føstene

Ása vil ikki vera við hetta og sigur eitthvørt um hann, sum skelkar Guðruna, men tá ið Ása tykist at hava greitt meira frá, endar Guðrun:

Guðrin: Hesa ferð sum altíð Asa sjinnar tú betri in eg sjolv, og so man vera sum tú sigir; tí fære eg at koma vi tikkun og hukse eg at baggia mínir koma við. Kom so uttar og fá tær morginmæt Asa; Tróndir og Magga leggja nok ikki í at skunda sær, so tað verir ikki til henda morgin tej fáa kræglingar, men so kunne tej aisene fáa tair til millunmálar. (Hon fer in í móti stovedurenun, (Asa attaná))

Hvat hetta so hevur verið, tær hava kjakast um, so eru tær vorðnar blíðar aftur og fara læandi av pallinum. Ikki sæst, hvagar tey ætla sær at fara.

Nú er aftur eitt glopp í handritunum, og tey taka við aftur, tá ið Magga og Tróndur koma aftur úr fjøruni, hagar tey vóru farin eftir kræklingi. Sunneva, sum helst er ein arbeiðskona, gevur leiðorðini:

Sunneva: ... bóndin fer nú at lesa.

Magga (kemir brodliá inn) Ongin inni! – A du! Pápi er farin at [l]æsa. Tað gjørði tú Tróndir (Hon blívir spøk).

Tróndur: Hvæt?

Magga: A! ...at tú vildi sita so lanqe har nirre (sedist)

Tróndur: Ju Magga rætt vær tað, men vær ikke ill við meg, tú h[evði] heldur ikke so negv ímóti tú.

Magga (tyssar á han, setir didlena fra sær, fer spækelliga til didnar og lurtar) Kom í qógnin okkara kova, so seta vit okkum vi didnar attan fyri ovnin so egveliga spækelliga. Kom Tróndir.

Tróndir (tegur um hálsin): Eg fare har sum tú fert Magga (baði út).

Magga: Lat okkum nú skunda okkun.

Magga og Tróndur hava verið so leingi burtur, at tey koma ov seint til lestur. Magga skjýtur upp at tey fara inn gjøgnum kovan heldur enn at fara beint inn í (royk)stovuna og órógva. Tað tykist vera vist, at serligt samband er millum Møggu og Trónd.

Nú kundu vit spurt, hvussu pallmyndin man hava verið. Siggjast Magga og Tróndur koma inn í ein dur, ella standa tey uttan fyri pallin og sæst (royk)stovan, har hini sita og lurta eftir lestri, samstundis? Kovin nýtist

ikki at síggjast, tey kunnu peika ella fara móti einum durum, sum ganga inn í hann. Alt tykist annars hava gingið fyrri seg í sama rúmi, helst í roykstovu. Stovan verður nevnd sum eitt annað rúm, sum tey skulu fara í – at fáa sær at eta fyrst í 1. akt, og sum húsfrúgvín kemur út úr fyrst í 2. akt.

Nógv verður tosa um at fáa sær at eta, matur og mattíðir eru sera týðandi sambindingarevni í leikinum. Hetta fær leikararnar inn á pallin og av honum aftur. Mattíðirnar vísa, hvussu tíðin gongur, og tær tykjast vera tað gerandisliga, sum skipar leikin. Tosið um tjóðskaparmál og ást er lagt inn í henda karm.

2. akt endar við lestrinum. Í fyrstu akt vórðu ymisk aktuel mál nevnd, og í aðru verða meira persónlig mál løgd fram. Magga og Tróndur hava okkurt saman, Ása hevur avdúkað okkurt fyrri Guðruni um ein drong, og lesturin verður lisin. Síðani skulu tey hava tíma at skriva føroyskt, eins og tey avráddu í 1. akt.

3. akt

Nú kundu vit væntað okkum, at teir trupulleikar, sum hava verið frammi í leikinum, verða loystir. T.d. hvussu fyrsti tímin í føroyskum gekk, og um tað er runnið saman millum pørini. Høvuðsspurningurin, sum leikurin eitur eftir, er veðrið, og tað batnar so mikið, at Ása og Tróndur fara av stað til Mykines.

Aktin kundi byrjað við tí pettinum, har Ólavur situr og kvøður „Øskudólg og sópingarkonu“, meðan hann setur okkurt upp. Tað kundi bent á, at trúloving hevur verið umrødd, men tað er ikki við í handritunum. Flestallir leikararnir eru á pallinum, Ása og Tróndur koma inn úr stovuni, tá ið Ólavur er komin til ørindi „har skal tú fiskin fanga“

í kvæði sínum. Guðrun kemur inn, og Sjúrdur sigur „Ja hin rodne“ til eitt orðaskiftið, sum ikki er við. Eitt orðaskifti er um Sigmund, ið hevur verið inni á gólvinum kvøldið fyrri. Tað er stutt og er millum tey ungu:

Guðrin (skundar sær at sværa) Ja hann wait tað; han vær nýstane her og fregnajist um tað, aisene lovaje hann tæð í giár kvøldi.

Fleiri: Hevur Sigmundur veri her ... ikki have eg sat han

Tey ungo (Ikke have eg sæ hann)

Guðrin (bestemt) Jæ men eg havið sæ han.

Kanska skal hann hjálpa Ásu og Tróndi at bera oman á støðna, tí tosið er nú mest um avstaðferðina hjá teimum. Veðrið er gott, útróðrarveður, Ólavur er helst húskallur:

Húsfrúgvín: Tit atla tikkon til úterórar y morgon Olavor. Langt er syane át sjegveriñ vær so cirror som hendan morgon. Jegvan tosaje om á bija fólk á færa vi tajmon til Miquesar holga nón, tá y Trøndor hevur so miglan hu til tá. Tó tiqest mær tá er sajt á deje, so bär tä til vilde e fejen tej bujjaje til y morq-en áre, táje tä er tujlja sjegva (stojter kaffe o kokar tä).

Bóndin heldur eisini tey fara nakað bráðliga. Næstu leiðorð bóndans til húsfrúnna eru ógreið, men so er eitt petti, har tosað verður um líkindi og aðrar fyrireingar:

Húsfrúgvín: Ása badn myt, fär so o fá tär kläjene nior y. Gurin hjolpir tär, icce er long tyin ettör nú er yvir middag. Magga fär tú so o sjer tejmon näka äv mäte ä häva vi sär.

Magga (Fer gengande ivir um golve um á gráta): Lykagot kunde tey búja til morqin tá veror eno betre vevor tá horde e á dunnenun ýmorgun (hon fer in).

Tróndur (tosar við Harald)

Húsfrúgvín: (bijor af —) Genqe nú uttar y stovena valsignaje, so skulo tit faa hjat drekka árin tit föra. Trondor si mär vi Maggo at hon ma sjere negv äv kägene attir vi kaffenon, so veror tá got attir.

Restin av tí, sum tað ber til at seta saman úr hesum fyra handritunum snýr seg um, at Ása og Tróndur koma av stað, um hvussu ring Magga er um, at tey fara, og húsfrúgvín roynir at ugga øll við, at tey ungu skulu øll fara til Mykines at vitja „vi tá fista“. Ímeðan hon gongur og uggar, fær hon tey at setast til borðs og er við í prátinum um, at tað er nakað seint á degi, tey skulu fara, um tey ikki kundu útsett ferðina til dagin eftir osfrv., kemur bóndin og boðar frá at „bátiren er driin“. Síðani biður húsfrúgvín Jógvan fara og fáa sær ein munn, áðrenn hann fer oman, og sjálv ætlar hon sær við á stöðna.

Móti endanum í leikpartinum hjá Møggu eru eini leiðorð frá Ásu „Tak Sjúrdur“, og somu orð sigur Magga við Trónd at enda. Magga argaði Guðruna við Sigmundi í 1. akt – í sambandi við berjadagin, Guðrun argaði Ásu við honum í 2. akt, at hann skuldi halda seg nær henni alt kvöldið, men hon vildi ikki vita av honum. Nú tykist tað, sum at Ása og Sjúrdur, bróðir Møggu og Guðruna, eru komin saman.

Magga kemur rennandi úr stovuni við einum kistli í hondini, sum maturin er í, og sum mundi verið gloymdur eftir. Hon skal bera hann oman. Til endans biðja tey farvæl, og Magga hevur seinasta orðið:

Magga: Ja nok skal e minnast til tá o hope e vit tá komma á ligga tryqqa fer so lange vevirføst cá tikkun sum tit nú hava lie her.

Tróndir: .. syqast attor.

Magga: „Tak Tróndir“.

Tey ungu, sum koma saman – sum Kristin í Geil segði leikurin var um – kunnu vera Magga og Tróndur og kanska eisini Ása og Sjúrdur, men handritini eru ov ófullfíggað til at seta tað við vissu.

Uppskotið um at læra seg føroyskt sunnudagar eftir lestur, hjálpt av skúlalæranum, fær fulla undirtøku, men í leikritsbrotunum er einki at finna um úrslitið og um, hvussu gekst.

Gongdin í leikinum varir í tríggjar dagar. 1. akt er, meðan kvöldseta verður hildin, fram til nátturðatið tað fyrsta kvöldið. Pettið úr 2. akt er fyrrapartin dagin eftir, sum er mishalgidagur, og 3. akt er mitt á degi triðja dagin.

Kristin í Geil hevur helst rætt í tí, at leikurin er ikki hendingarrikur í vanligari dramatiskari merking, ið hvussu er ikki samanborið við at síggja í hamferð og annað mýtiskt tilfar, sum var í *Gunnar Havreka*. Í staðin roynir leikurin at lýsa lívið á einum garði, sum hevur vitjan, og at lýsa persónarnar sálarliga:

Húsfrúnna sum matmóður og sera umsorgarfulla móður og gummu. Møggu sum ta tjóðskaparsinnaðu, sterku og skilagóðu gentuna, sum verður góð við Trónd. Unga bóndan Trónd, sum tann kanska eitt sindur varna drongin, sum verður hugtikin av Møggu. Guðruna og Ásu, sum tvær somuleiðis arbeidssamar og skilagóðar gentur. Hinar persónarnar fæst sum vituligt er einki innlit í, og hesir støku leiklutir geva heldur

ikki allir eins gott innlit í persónmenskuna. T.d. er leikluturinn hjá Trónði ófullfíggaður – illa avskrifaður, tykist.

Konufólkini bera leikin. Tey eru virknast, seta í verk tiltak til frama fyri málrøkt og siga frá politiskum áhuga. Harafturat er leikurin merktur av umsorgan, mattíðum og øðrum húsligum viðurskiftum, sum konufólkini standa fyri. At sýna tað húsliga og gerandisliga fram tykist tá eins og nú¹³ ikki at hóska í list – tað eru ikki hendingar sambært Kristini í Geil.¹⁴

SORGARLEIKUR

Til er eitt brot úr einum øðrum leikriti, sum Súsanna Helena skrivaði ella byrjaði at skriva. Brotið vísir, at leikurin skuldi vera um unga parið Tóru og Janus, sum ikki fáa hvørt annað. Leikritsbrotið líkist *Veðurføstum* á tann hátt, at har er nógv húsligt prát um at kóka drekka og borðreiða, taka ímóti og prátta við doktaran og onnur, sum koma inn. Høvuðsevnið er, at Tóra liggur illa sjúk, og drongur hennara Janus er fallin. Tóra kemur fram og tosar í ørviti:

Tóra (kemur út úr skemmini við ljós í hánd hálv ílatin, hári hongir ógreit niður um heranar, tað er mit um náttina, halv myrkt, eingin er inni, hon tosar í ørviti): Higg Durita tak ljósið eg syggi fyri uttan tað. Hví tekur tú tað ikki (sleppur tí, fer eftur golvinum higgur seg um, setur seg á ein krakk, heldur saman hendur um kvæðini [helst misskrivað fyri: knæini] (kvøður)

Brinhild sprakk av harmi
Sjúrður lat sítt lív
tað mundi merkjast á ástini
at Brinhild hon var fríð.

(tekur um høvdi á sær) Sum tað er langt síðan eg sá Janus tað var hin morgum tá ið hann ongantíð kom aftur, hvorkin livandi ella deyður. Norninar vildi hava hann. Tær unti mær hann ikki. Eg visti tað. So vakur hann var. Jú eg vistu tað, ikki tordi eg at gretta tað fyri nøkrum menniskja. Eg roindi tá at verða frá, skemtaði við Birti, spaldi við lítla Heina, kastaði heyg [?] og sjógvin og mangt og hvatt eg var væn at gera fyr. (Støggjar eit syndir) so for eg fyri ýla, tað var tá sum eg sifti tann stóra reyfiskin, og ein hánd greip eftur honum ella eftur mær tað veit eg ikki. Tá visti eg hvar Janus var. Fiskin tveitti eg á sjógvin skundaði mær eftur árinum so lítli Heini var firtin tí vit fóru so sjótt á landi. Eg seyði meg hava sat eina stóra k. kjelling sum eg lat fáa fiskin, fyri at vit kundi sleppa undan henni á landi (inniliga). Tað var ein eiggilig hákjelling sum eingin skal spyrja um (reisur seg). Her er so myrkt man tað skyma? Birta, pápi, Sámál, Marjin hvar eru tit. Ja nú siggji eg teg Birta, tú situr har sum tú ert von. Tit biðja meg altíð royna at sova, nú fari eg at leggja meg (fer og leggur seg á sofina fyri oman borði, blundar, trilvar eftur dýnini) Birta! Birta! Nú er hon sovna (liggur og tosar) Eg havi mist áklæðini á gölvi Birta, tak mær tey upp aftur, pápi eg eri so köld.

...

(í svøvni): Heini sjót báttin frá, skunda tær, vit mugu verða sjót aftur, at fara móti teimum (andar tungliga, oregvast) Harrin havi lov eg fek heilsa honum áðrenn hann fór (Birta og Sámál koma spakiliga móti seingini). Reiðfiskurin,

hándin eg kendi hana, nú komi eg sjót at finna teg, eiggiligu Janis.

Her nýtir Súsanna Helena ymiskt tilfar til at mynda stöðu Tóru. Ørindið úr Sjúrðarkvæðinum, Brynhildartáttu ørindi 266, tulkar kenslur Tóru, nú hon hefur mist drongin. Orsökina til missin finnur hon hjá nornunum, sum ikki untu sær hann, og síðani kemur ein dreyummynd við einum reyðfiski og eini hond, sum bæði tekur fiskin og hana. Men hon gevur eini eiggiligari hákelling fiskin fyri at sleppa undan henni. Reyðfiskurin og hondin renna saman, og mynda tað, sum Tóra sjálf skal. Hákellingin er lýst á sama hátt sum Janus – tá ið Tóra tulkar sjónina, sigur hon, at hon skjótt kemur „at finna teg, eiggiligu Janis“. Nornirnar og marrummyndirnar av reyðfiski og hákelling eru sýmbol, ið vísa til sálarligu stöðu Tóru, nú hon bæði hefur mist drongin og sjálf liggur fyri deyðanum.

Í hesum leikritsbrotinum nýtir Súsanna Helena meira kvæða- og sagnatílfar, enn hon annars gjørði í skrivning síni. Tað kundi bent á, at hon ætlaði at royna seg á øðrum leiðum, enn hon var von, men tað sum eftir hana er, sigur ikki frá meira. Skrivihátturin í hesum leikritsbroti líkist skriviháttinum hjá R. Effersøe og øðrum í samtíðini, sum júst nýttu allar møguligar mýtur.

Støða Súsonnu Helenu Patursson í mentasøgu okkara

Leiklutur Súsonnu Helenu Patursson í føroysku bókmenta- og mentasøgu hefur ikki fingið nógv ljós á seg. Árni Dahl nevnið avrik hennara í bókmentasøgu síni,¹⁵ men annars hefur tøgningin valdað. Orsøkin er tann ofta nevnda, at leikritið er ikki til í heilum líki, men sera áhugavert er, hví so er. Eftir

Rasmus Effersøe, sum debuteraði sum leikritshøvundur samstundis sum Súsanna Helena, er bæði hesin leikur og aðrir varðveittir – teir eru prentaðir og givnir út. Men av „Veðurføstum“ eru bert fyra leiklutir og ein mynd til.

At døma eftir tí, sum er til av leikinum, er skilligt, at hann snúði seg um tey somu mál, sum lýst varð fyri í fundarboðunum 2. jóladag 1888: at verja Føroya mál og Føroya siðir. Leikurin vísti, at tað bar til at verja málið við at læra seg at skriva tað, og hann sýndi fram gamlan føroyskan innanhýssissíð. Alt hitt, sum Súsanna Helena tókst við, lá á somu leið. Hon var við í tiltaki til frama fyri at sleppa konufólki at vera limir í Føroyingafelag í Keypmannahavn. Hon skrivaði og gav út konufólkablaðið *Oyggjarnar* 1905-08, sum var einasta blað á føroyskum hesi árinum, og sum gjørði nógv burtur úr at læra konufólk nýggjar húshaldssíðir. Hesar greinirnar í blaðnum vórðu seinni savnaðar og givnar út í tveimum bóklingum *Matreglur fyri hvørt hús* (1907) og *Frýðka um búgvið* (1912). Men leikritið gáaði eingin um at varðveita, eins og alt tað í *Oyggjunum*, ið ikki var um húshald, varð gloymt. Yvirhøvur tykist undirtøkan ikki at hava verið nóg góð.¹⁶ Hugsa vit um hvussu almennið var vorðið í tíðarskeiðinum umleið 1880-1910 so er tíðin merkt av, at partar av tjóðskapar-rørsluni vórðu savnaðir í *Føringafelag*, og har var mangt innanhýsis stríð, m.a. millum Patursson-brøðurnar og aðrar oddarmenn.

Vit kunnu siga, at Súsanna Helena var kvinnuligi makin til politiska virksemd hjá brøðrunum. Jóannes Patursson talaði alment og til mannfólkið um tjóðskaparligt medvit, hvussu umráðandi var at styrkja málið og mentanina, hann mælti til tjóðskaparligt sjálvsmedvit og stoltleika. Sverre

Patursson var kanska ikki so harðmæltur sum Jóannes, hann virkaði á nakað sama hátt sum systirin, gav blað út, skrivaði nógv – m.a. ta fyrstu føroysku stuttsøguna – og tað er seinni savnað og givið út. Súsanna Helena talaði til konufólkið og mælti tí til at taka lut í almenna kjakinum, at fáa sær útbúgving, lærði tey at gera mat av nýggjum, tí hon helt, at matvanar, reinføri o.t. styðjaðu tjóðskaparligu strembanina. Hugsast kundi, at pláss var ikki fyri einum Patursson afturat í almenninginum undir liðini á teimum báðum „stóru“, Jónnesi og Sverra. Teir vóru verri enn so samdir um allar tjóðskaparligar spurningar, og munirnir teirra millum hava kanska tikið nóg nógv pláss til, at ein triðja hugsan úr sama umhvørvi kundi sleppa fram at hugmyndafrøðiliga vígvøllinum. Harafturat var Súsanna Helena heldur ikki ein Patursson.

Royndir hennara at gera seg galdandi í almenninginum eydnaðust ikki, avrik hennara eru horvin ella hava verið burturgloymd. Kortini er tað vert at gáa um brotkenda skaldsliga ritverk hennara, tí tað vísir, at stevnumið Føringafelags kundu styðja menning og sjálvsálit hjá konufólki, og at konufólk nýttu kjansin at gera vart við seg í tjóðskaparligu mentanarkollveltingini.

Leikurin *Gunnar Havreki* sipar óbeinleiðis til dagsins mál í 1889, og hann var kensluborin, suggestivur leikur. *Veðurføst* kann hava havt sterkari hall enn *Gunnar Havreki*, tí hann viðgjörði beinleiðis teir tjóðskaparligu spurningar, sum Føringafelag skuldi virka fyri. Harafturat stóð spurningurin um konufólkakultúr frammarlaga. *Veðurføst* kann við øðrum orðum hava verið ein radikalur leikur, og tað, sum er til av honum, kann bert gera fatan okkara av tí, sum hendi í *Føringafelag* 1889, fjölbroyttari.

Keldur

1. *Dimmalætting* nr. 9, 2.3.1889 bls. 4
2. Sama blað bls. 1.
3. *Dimmalætting* nr. 10, 9.3.1889 bls. 4
4. *Dimmalætting* 23. mars 1889.
5. í kassabók *Føringafelags* eru kr. 68,47 innskrivaðar sum inntøka „Fyri spølini „Veðurføst“ og „Gunnar Havreki““.
6. Sama grein.
7. Leikurin er prentaður í *Rasmus Effersøe 1857-1957. Minnisútgáva*. Edw. Mitens gav út, Tórshavn 1957.
8. Klombrini [] eru sett um tað, eg havi fyllt út, har tað t.d. hevur verið ringt at lesa alt orðið.
9. Sitatini eru stava- og orðarætt endurgivin eftir handritunum. Hvørt leikpartahandrit hevur sína stavseting, tí hava sitatini ofta fleiri stavsetingar.
10. *Nú er tann stundin...*, Tórshavn 1982, bls. 144.
11. *Dimmalætting* 10.11.1888.
12. Siterað eftir Hans Jacob Debes 1982, men rættað.
13. Oddvør Johansen hevur sagt frá, at funnist var at skaldsøgu hennara *Lívsins sumri*, tí har er nógv rudding og reingerð. Hildið var, at hetta vóru ov „trivial“ evni, sí *Kvinnutíðindi* nr. 1, 1983 bls. 8. Tað veldst júst, um lesarar, ummælarar o.s.fr. góðtaka, at hesi evni kunnu verða lýst skaldsliga og hava skaldsliga merking.
14. Leiklist og annar skaldskapur hevur í nýggjari tíð júst sett ljóskastaran á tað dramatiska í tí gerandisliga. „Absurdi sjónleikurin“ hjá Ionesco og Beckett lýsir m.a. vanligt prát millum hjún og vinfólk og vísir á stór drama í tí.
15. Árni Dahl *Bókmentasøga II*, 1981, bls. 39-40.
16. Sí *Konurák*, Tórsh. 1989, har greitt verður frá tí, sum nakrar konur hildu um blað hennara.

Bókmentir:

Árni Dahl *Bókmentasøga II*, 1981.

Hans Jacob Debes *Nú er tann stundin...*, Tórsh. 1982.

Dimmalætting 10.11.1888.

Dimmalætting 2.3.1889.

Dimmalætting 9.3.1889.

Dimmalætting 23.3.1889.

Rasmus Effersøe 1857-1957. *Minnisútgáva*.

Edw. Mitens gav út, Tórshavn 1957.

Kassabók Føringafelags, Føroya Landsbókasavn.

Kvinnutíðindi nr. 1, 1983.

Malan Simonsen *Konurák*, Tórsh. 1989.

Malan Simonsen

Fróðskaparsetur Føroya

Føroyamálsdeildin

V.U. Hammershaimbs gøtu 16

FR-100 Tórshavn

Summary

The article describes the play *Veðurføst*, which was the first Faroese play performed on stage. It was written by Súsanna Helena Patursson, but no complete text exists. There are, however, manuscripts for four roles, and these are used as the basis for an attempt to reconstruct the play in its entirety and to suggest the themes contained in it. The article ends with a discussion of the place of Súsanna Helena Patursson in the cultural consciousness, and in particular, the reasons for her being forgotten, ignored and excluded from cultural history.